

הרב שלמה אישון

תשלום שכר עבודה בשיק

א. האם שיק נחשב כמזומן

שיק נחשב לכל הפחות שווה כסף, הן בהיותו שטר הכולל התחייבות כספית, הן בהיותו נחשב, לעתים, על פי החוק, אף ככסף ממש.¹ אלא שלעניין תשלום שכר עבודה אין די בשווה כסף, ויש לשלם את שכרו של הפועל במעות דווקא,² אלא אם כן הסכים לקבל שווה כסף.³ יש לדון אפוא אם שוויו הכספי של השיק מגדיר אותו מבחינה הלכתית כ'כסף' או רק כ'שווה כסף': אם נגדיר אותו כ'כסף', יהיה ניתן לקיים באמצעותו מצוות 'ביומו תתן שכרו' אף אם לא יפרע באותו יום. מאידך גיסא, אם נגדירו כ'שווה כסף', ייתכן ולא יהיה ניתן לשלם באמצעותו את שכרם של העובדים, אלא אם כן הם הסכימו לכך.

לשם הקביעה אם שיק נחשב כ'כסף' לעניין תשלום שכר עבודה, יש לברר מהו הטעם לכך ששכר עבודה יש לשלם בכסף דווקא, ונחלקו בעניין זה הראשונים.

רש"י (ב"מ קיח ע"א ד"ה אין שומעין לו) כתב:

אף על גב דבכל דוכתי אית ליה שוה כסף ככסף, הכא גבי פועל בל תלין שכרו כתיב (ויקרא יט) - מאי דאתני בהדיה משמע.

על פי דברי רש"י, הטעם לצורך לשלם את שכר העובד בכסף דווקא הוא משום שמן הסתם על דעת כן העובד נשכר, ומכאן שכל דבר שרגילים לשלם באמצעותו כאשר צריך לשלם כסף, ייחשב ככסף לעניין שכר עבודה. לשיטה זו ייחשב שיק ככסף לעניין תשלום שכר העובד, משום שהשימוש בו הוא צורת תשלום מקובלת במקום שצריך לשלם כסף. על כן ייחשב שיק כתשלום מזומן גם אם ניתן בשעה שהבנק סגור, ואף אם מדובר בשיק משורטט שאינו סחיר. רק במקום או בסוג עיסוק שהמנהג לשלם בו בכסף מזומן, לא יוכל המעסיק לשלם בשיק, ויהיה עליו לשלם במעות דווקא.⁴ כל זה לשיטת רש"י, אך הרשב"א (ב"מ קיח ע"א ד"ה מה ששינונו בפועל) הסביר את הדין באופן אחר, וזו לשונו:

אבל שכירות אפילו אין לו מעות אמרינן ליה זיל את טרח וזבין דלא נשכר לו זה אלא שהוא צריך למזונותיו לערב וכשיצא מפעולתו לא יהא צריך לירד לשוק

1. בעניין זה ראה מאמרנו 'משמעותה של משיכת השיק על פי ההלכה', אמונת עיתך 110 (תשע"ו), עמ' 114-123.

2. ע' ש"ך, חו"מ סי' שלו ס"ק ד, ובפתחי תשובה, חו"מ סי' שלו ס"ק א.

3. שו"ע, חו"מ סי' שלו סעי' ב.

4. תשובות והנהגות, ח"ג סי' תע.

ולחזור ולמכור ושימות בנתים ברעב, ועוד שדבר מועט הוא ועל דעת כן נשכר אצלו ודעת שניהם שוה בדבר זה...
לשיטת הרשב"א נועד התשלום בכסף ממש להקל על העובד לרכוש את המזונות שהוא זקוק להם. אילו היה מקבל את שכרו ב'שווה כסף', היה עליו לטרוח ולמכור את מה שקיבל, ורק בתמורה יכול היה לרכוש אוכל. לעומת זאת כאשר מקבל את שכרו בכסף שהוא 'עובר לסוחר', יכול הוא לרכוש במהירות אוכל לו ולמשפחתו.⁵
שיק שאינו למוטב בלבד ניתן להעברה לצד שלישי, ועל כן קיימת אפשרות להשתמש בו כאמצעי תשלום. עם זאת, סחירותו אינה כשל מטבע, שהרי לא כל אחד יסכים לקבל שיק כתחליף למזומן, וגם החוק אינו מחייב זאת, וא"כ על פי טעמו של הרשב"א ייחשב רק כשווה כסף.⁶ עם זאת, היות שבהסכמת העובד ניתן לקיים מצוות 'ביומו תתן שכרו' גם בשווה כסף, הרי כאשר התשלום בשיק הוא מנהג המדינה ודרך תשלום מקובלת, הדבר נחשב כהסכמה מכללית של העובד לקבל את שכרו בשיק, והמעסיק יהיה רשאי לשלם לו בשיק כל עוד לא סיכמו אחרת.⁷

5. וע' ב"ש"ך, חו"מ סי' שלו ס"ק ב, שהביא מהמרדכי שהמעסיק רשאי לשלם את שכרו של העובד בשווה כסף אם מדובר באוכל, אך חלק עליו. ונראה שזה תלוי במחלוקת רש"י והרשב"א: לשיטת רש"י לא יכול לתת שווה כסף אף כאשר זה אוכל – משום שזה אינו 'שכרו' שהתנו עליו מלכתחילה. לעומת זאת לשיטת הרשב"א יש מקום להתיר זאת, משום שבמצב זה יש לעובד מזונות זמינים, אפילו יותר מאשר אם היה משלם לו בכסף. וע' בפתי תשובה שם, שהביא נפק"מ נוספת בין רש"י לרשב"א.
6. וראו מה שהביא בספר בית ראובן, תשובות גדולי הפוסקים, עמ' רנא, בשם הגר"מ פינשטיין בתשובה, וזו לשונו: 'אם המחאה צ"ק בלע"ז חשוב כסף לגבי כל תלין תלוי באופן כללי בכל מקרה ומקרה בפני עצמו, אם בקל יכול הפועל להוציאו או להחליפו במעות דהיינו לקנות מה שצריך או לפרוע חובותיו ואין צריך להחליפו בבנק וכדומה אז הוי כממון, ואם לאו חשוב רק שוה כסף'. ומסתבר שמה שכתב 'בקל יכול הפועל להוציאו או להחליפו במעות' כוונתו למציאות שאינה מצויה כיום, שבה הסוחרים מוכנים לקבל את השיק כפי שמוכנים לקבל כסף מזומן. עוד הוסיף שם: 'ואם יש חשש שאין הפועל מאמינו ונוטל המחאה רק מפני שרוצה עכ"פ איזה פירעון אז גרוע יותר משוה כסף דהוה המחאה חתיכת נייר ויתכן שעובר גם על לא תגזול נוסף על לא תלין', וצ"ע במה שכתב שנחשב גרוע יותר משווה כסף, הרי סוף סוף ניתן לעתים לשלם גם באמצעותו, ומה בכך שהוא 'חתיכת נייר'. כל זה כאשר אין מנהג לשלם בשיקים, אולם במקום שיש מנהג חייב הפועל לקבלו, ראה לקמן הערה 7.
7. וכן כתב הרב יואל שוורץ בספר פעולת שכיר, פרק ז, עמ' 92, שתשלום בשיק בימינו, שנוהגים לשלם בשיק, הרי זה כאילו התנה עם הפועל שייתן לו שיק, ואם כן אפילו נתן לו השיק בשעה שהבנק כבר סגור נחשב כתשלום בכסף. ועי"ש שהוסיף שיש חוששים שפירעון בשיק אינו נחשב כתשלום, כיוון שייתכן שמתבייש למחות בבעל הבית שייתן לו מזומנים בדווקא, ומכל שכן כשנתן לו שיק מאוחר, אלא אם כן נוהגים לאחר קצת בתשלום המשכורת. וראה גם בספר בית ראובן, תשובות גדולי הפוסקים, עמ' רנא, בשם הגר"מ פינשטיין, בתשובה המובאת בסוף ספר מילי דנזיקין, ח"א עמ' קכב, שכתב: 'אמנם במדינתנו נוהגים על פי רוב לשלם בהמחאה ולכן במקרים שכך נהוג צריך הפועל לקבלו דהוה כמאן דאתני בהדיה רק אם הפועל מתחילה מתנה שרוצה כסף', ולא הגביל זאת לזמן שהבנק פתוח. וכן היא דעתו של הרב צבי שפיץ, מנחת צבי, ח"ב סי' ב אות מה.

ב. דין 'המחהו אצל שולחני'

אף, שכאמור, מהווה השיק שטר התחייבות ולעתים אף כסף ממש, אין ספק שהוא כולל בתוכו גם הוראת תשלום. יש לבחון אפוא אם יהיה ניתן לשלם את שכר העובדים באמצעות שיק אף אם לא נראה אותו ככסף ממש, ואף בהיעדר מנהג או הסכמה של העובדים לקבל שכר בשיק – וזאת מחמת היותו של השיק הוראה הניתנת לבנק לשלם לעובד כסף ממש. ההוראה לבנק לשלם כמוה כדין 'המחהו אצל שולחני' המופיע בהלכה, שבו המעסיק אומר לעובד שיקבל את שכרו מן השולחני. נחלקים הפוסקים בשאלה אם כדי לשלם שכר לעובד באמצעות השולחני די בהסכמתו של השולחני, או שיש צורך גם בהסכמתו של העובד.

בעניין זה נפסק ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' שלט סעי' י):

אין בע"ה עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג), אא"כ תבעו השכיר; לא תבעו, או שתבעו ולא היה לו מעות ליתן לו, או שהמחהו אצל שולחני ליתן לו וקבל עליו ליתן לו, אינו עובר...

מלשון ה'שלחן ערוך' משמע שאין צורך בהסכמתו של העובד לתשלום שכרו על ידי החנווני, ודי בכך שהחנווני ניאות לעשות זאת. אכן מסתבר שהמדובר הוא רק במקרה שבו השולחני זמין ונכון לשלם לעובד את שכרו באותו יום, אלא שהעובד לא רצה לטרוח וללכת אל השולחני ולכן לא קיבל עדיין את שכרו. במצב זה סובר ה'שלחן ערוך' שבעל הבית אינו עובר על איסור הלנת שכר, משום שהיה באפשרותו של העובד לקבל את שכרו בזמן. אולם אם אין באפשרותו של העובד לקבל את שכרו מהשולחני באותו יום והוא לא הסכים לדחיית התשלום, המעסיק יעבור על איסור הלנת שכר.⁸ אולם בספר החינוך (מצוה רל) כתב:

אם המחהו לפועל אצל אחר שיפרע לו השכר וקיבל הפועל, פטור השוכר אף על פי שלא פרעו האחר אחר כן.

הרי שהצריך הסכמה של העובד לקבל את שכרו מהשולחני, וכן דעת פוסקים נוספים.⁹ נמצא שהשאלה אם ניתן לשלם את שכרו של העובד בשיק, בהיעדר מנהג ובלא הסכמתו של העובד, תלויה במחלוקת הפוסקים: לפי פסק ה'שלחן ערוך' ניתן לשלם בשיק גם בלא הסכמתו של העובד – אם השיק ניתן בשעה שהבנקים פתוחים, באופן שהעובד יכול להגיע לסניף הבנק של המעסיק ולקבל שם כסף מזומן באותו יום.¹⁰ לשיטה זו יקיים מעסיק בנתינת השיק בזמן גם מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו'.¹¹

8. הבית יוסף, חו"מ סי' שלט, דייק מדברי הטור שאין צורך בהסכמת העובד, וכך פסק בשלחן ערוך. ומה שכתבנו שכל זה רק כשהעובד יכול היה לקבל את שכרו מהשולחני באותו יום – כן כתב בפתחי חושן, פרק ט הערה נה.

9. אהבת חסד, פרק י סעיף ה; פתחי חושן, הל' שכירות פרק ט סעיף כב.

10. על כן אין לשלם בשיק משורטט שניתן רק להפקידו בחשבון ולא לקבל בעבורו מיד כסף מזומן.

11. ר' שו"ת מהרשד"ם, חו"מ סי' לד, שכתב שבהמחהו אצל חנווני מקיים מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו'. ואולם הרב נסים קרליץ חוט שני, שבת ב עמ' שלב, כתב: 'המשלם בצ"ק לשכיר והשכיר לא פדה הצ"ק באותו יום אין מקיים ע"י זה מצוות עשה דביומו תתן שכרו כיון שהצ"ק אינו ממון אלא

לעומת זאת לדעת ספר החינוך והפוסקים כמותו לא יהיה המעסיק רשאי לפרוע את שכרו של העובד באמצעות שיק בהיעדר מנהג ובלא הסכמתו של העובד – גם אם מדובר בשיק לפירעון מיידי הניתן בשעה שסניף הבנק של בעל הבית פתוח.¹²

ג. שיק דחוי

ברור ומובן מאליו שאם בעל הבית נתן לעובד שלא בהסכמתו שיק דחוי לתאריך שמעבר למקובל בתשלום שכר, ייחשב בעל הבית כמי שלא שילם את שכרו של העובד בזמן ויעבור על איסור הלנת שכר. אולם אם העובד מסכים לכך – אין בעל הבית עובר על הלנת שכר. זאת ועוד, מסתבר שכאשר העובד הסכים לקבל שיק דחוי, קיים בכך בעל הבית גם מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו' משום שכל שיק, אף אם הוא דחוי, שווה כבר עתה כסף, וממילא נחשב המעסיק כמי שנתן עתה לשכיר בהסכמתו שווה כסף.¹³

הוראה לבנק שישלם ולא דמי לשווה כסף דחויב כסף לענין זה... וכל שלא פראם באותו היום הרי שלא שילם לא כסף ולא שווה כסף. מיהו אינו עובר בלאו דלא תלין ואינו מבטל מצוות עשה דביומו תתן שכרו כיון שהשכיר הסכים לקבלו, והוי דומיא דהמחהו אצל חנוני או אצל שולחני דאינו עובר עליו... ומ"מ אפשר ליעץ לבעה"ב שיתן צ"ק על כל הסכום פחות פרוטה אחת וכדו' ויתן לו את הפרוטה האחת בממון או בשוה ממון וזוה יקיים מצות ביומו'. דברי הרב קרליץ הם לשיטתו שהובאה לעיל, שהשיק הינו רק כהוראת תשלום לבנק, ומכל מקום מדבריו אנו למדים כי בהמחהו אצל שולחני אין בעל הבית מקיים מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו', וזה שלא כדברי המהרשד"ם. ושמא כוונת המהרשד"ם רק למקרה שבו שילם השולחני לעובד באותו יום, שאז קיים המעסיק מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו', אך אם השכר לא שולם באותו יום, אף שאין המעסיק עובר על איסור משום שהדבר נעשה בהסכמת השכיר, מכל מקום אין הוא מקיים בכך מצוות עשה, וכפי שכתב הרב קרליץ. 12. בפתחי חושן, הל' שכירות פרק ט הערה לו, כתב: 'ונראה שכשיש לו כסף בבנק ורוצה לתת לו שיק, ויכול הפועל להוציאו תוך זמנו יכול לתת לו אפילו שלא ברצון הפועל, דומיא דהמחאה אצל חנוני, אפילו לדעת הפוסקים שם שבלא דעתו אינו יכול להמחותו, נראה ששיק בזמנו ויכול להוציאו באותו יום דינו כמזומנים', וצ"ע במה שכתב שאפילו לפוסקים שבלא דעתו אין יכול להמחותו, דין שיק בזמנו ויכול להוציאו באותו יום כדין מזומנים, והלוא, כפי שביארנו, מחלוקת הפוסקים היא רק במקרה שבו יכול לקבל מהחנוני באותו יום, ואם כן האוסרים סוברים שגם במצב זה אסור. 13. ע' בפתחי חושן, שם שכתב על שיק דחוי: 'שנראה שאינו נחשב כמזומנים, מיהו אפשר דהוי כשוה כסף שיכול הפועל ללוות עליו'. ובספר משפט הפועלים, פרק ל הערה יד כתב: 'ונראה לומר דמקיים המצות עשה בכהאי גוונא דעכ"פ שווה כסף הוא בוודאי וגם הפועל הסכים להחשיבו כפרעון ולמה לא קיים בזה מצוות עשה דתשלום במזומן יש ביד הפועל זכות לתובעו וכיון שהסכים לקבל שווה כסף חזרנו לדון בזה כבכל התורה כולה דשווה כסף ככסף ובפרט בשיק שהוא יותר סחיר מסתם מטלטלין כנלענ"ד', וכן הביא שם בשם הגרי"ש אלישיב: 'שאם השיק ניתן בהסכמת הפועל יכול לתת לו אפילו שיק דחוי ואף מקיים בזה המצוות עשה ג"כ דבשביל הפועל הוי ככסף וכתשלום'. ומ"מ עדיין צ"ע משום ששיק דחוי שווה בד"כ פחות מאשר שיק מזומן, וא"כ אף שכבר עתה שווה כסף, שוויו הוא פחות מהשכר שהיה השכיר צריך לקבל. ושמא זה תלוי בשאלה אם מקיים מצוות 'ביומו תתן שכרו' גם כאשר פורע חלק מהסכום באופן שהעובד מסכים לדחיית תשלום היתרה. ור' בעניין זה גם בספר הצ'ק בהלכה, פרק יג ענף ג סעיף כט.

ד. סיכום להלכה – מנהג המדינה

חוק הגנת השכר תשי"ח 1958 סעיף 2 (א) קובע:

שכר-עבודה ישולם במזומנים, אך מותר שישולם בשיק או בהמחאת-דואר, אם דרך תשלום זאת נקבעה בהסכם קיבוצי או בחוזה-עבודה או שהעובד הסכים לה בדרך אחרת, ובלבד שהעובד יכול לקבל מהנמשך פרעון השיק או המחאת-הדואר במועדים הקבועים בסעיפים 9 עד 14, הכל לפי העניין.

היות שאדם הנשכר לעבודתו עושה זאת על דעת מנהג המדינה, יהיה המעסיק רשאי, גם על פי ההלכה, לשלם לעובד את שכרו בשיק רק בהסכמת העובד, או כאשר דרך תשלום זאת נקבעה בהסכם הקיבוצי או בהסכם העבודה.¹⁴ זאת ועוד, על השיק להינתן באופן שהעובד יוכל לפרוע אותו בתוך מסגרת הזמן שנקבעה לתשלום השכר. מכאן שהמעסיק לא יהיה רשאי לתת לעובד שיק ביום האחרון לתשלום השכר בשעה שהבנקים כבר סגורים. עם זאת, היות שמצוות 'ביומו תתן שכרו' ניתן לקיים רק כאשר השכר משולם מיד עם תום העבודה, דהיינו בעובד על בסיס חודשי – ביום האחרון של החודש, לא יקיים בעל הבית מצווה זו אם ישלם בשיק לאחר מועד זה. אולם אם ייתן לעובד את השיק ביום האחרון של החודש, מסתבר שיקיים את המצווה, אף אם יהיה זה שיק דחוי למועד האחרון הקבוע בחוק לתשלום השכר, וכפי שהבאנו לעיל ביחס לשיק דחוי.

14. וכן כתב הרב אורי סדן, דיני עבודה במדינת ישראל על פי ההלכה, ספר כתר י'.